

ΝΕΟΣ ΕΛΛΗΝΟΜΝΗΜΩΝ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΣΥΝΤΑΞΕΟΜΕΝΟΝ ΚΑΙ ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ

ΥΠΟ

ΣΠΥΡ. Η. ΛΑΜΠΡΟΥ

11

1914

ΦΩΤΟΤΥΠΙΚΗ ΑΝΑΤΥΠΩΣΙΣ * 1969 * RÉIMPRESSION ANASTATIQUE
ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΒΑΣ. Ν. ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗΣ ★ BAS. N. GRÉGORIADES

Ε.Υ.Δ. Σ. Π. Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 1969

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑΙ

Ν. Γ. Πολίτου Ἑλλογαί ἀπὸ τὰ τραγούδια τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ἴδν Ἀθήναις. Τυπογραφεῖον «Ἑστία» Κ. Μαίονερ καὶ Ν. Καργαδούρη. 1914. Εἰς 8ον σελ. ζ'. 1000

Πρέπει γὰρ χίσι, τίς ἀπὸ τῶν τελευταίων σελίδων τοῦ βιβλίου τούτου. τῶν πρὸ τοῦ Πίνακος τῶν ὀνομάτων, δι' ὃν τοῦτο περατοῦται ἀπὸ τῶν τελίδων 273-304, ἐν αἷς περιλαμβάνονται συνοπτικῶς αἱ «Ἰνγαί ἠκόθεν παρελήφθησαν τ' ἄσματα» διὰ νὰ ἐννοήσι τὴν ἀφορμὴν τὸν σκοπὸν καὶ τὴν ἀξίαν τῆς προκειμένης ἐκδόσεως. Πράγματι ἀτελεύτητον εἶνε τὸ πλῆθος τῶν συγγραφοῦν. ἐν αἷς ἀπὸ ἐνὸς ἤδη σχεδὸν αἰῶνος. μάλιστα δὲ κατὰ τὴν τελευταίαν πεντηκονταετίαν ἐξεδόθησαν ὄχι μόνον ἄσματα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Εἰδικαὶ συλλογαί, ποιητικαὶ ἀνθολογίαι, ἱστορικὰ βιβλία, τοπογραφικαὶ μονογραφαί, γλωσσικαὶ μελέται, λαογραφικὰ δημοσιεύματα, περιοδικὰ συγγράμματα, ἡμερολόγια, ἐφημερίδες, τέλος δὲ καὶ ἀνέκδοτα χειρόγραφα εἶνε αἱ παντοῦται πηγαί, εἰς ἃς πρέπει τίς νὰ καταφύγη, ὅπως ἀνεύρη ἀποτεθησχυρισμένον ἄπειρον πλῆθος τῶν ποιητικῶν ἐκείνων ἀνθῶν. δι' ὃν βαίνει ἐστεμμένη ἡ Μοῦσα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ἀνὰ τὰς φάραγγας καὶ τὰς πεδιάδας, τὰς ἀκτὰς καὶ τὰς θαλάσσας τῆς εὐρείας ἐκείνης ἐκτάσεως τῶν χωρῶν, ἐν αἷς πάλλεται ἡ ἑλληνικὴ καρδία καὶ ἀντηχεῖ ἡ πάτριος γλῶσσα ἐν ταῖς ποικίλαις αὐτῆς διαλέκτοις. Ἑλληνες καὶ ἀλλογενεῖς, ποιηταὶ καὶ κειρογράφοι, λόγιοι καὶ ἀμυθεῖς ἀνθημιλλήθησαν πρὸς ἀλλήλους νάναγράψωσι τὰ ποιητικὰ ταῦτα προϊόντα τῆς λαϊκῆς Μούσης οἱ μὲν πολλοὶ αὐτοδούλως καὶ κατ' ἴδιον σύστημα ἢ μᾶλλον ἀνευ στοτήματος, ὀλίγοι δὲ τινες συμφώνως πρὸς τὰς ὑποδείξεις τῶν προκηρυζάντων εἰδικοὺς διαγωνισμοὺς πρὸς περισυλλογὴν λαογραφικῆς ὕλης. Οὐδαμοῦ ἐμφανέστερον κατεδείχθη ἡ μεγάλη διασπορὰ τῆς διαδόσεως τῶν δημοτικῶν ἠσμάτων καὶ ἡ ἀπερίοριστος εὐκολία τῆς μεταβολῆς αὐτῶν ἀπὸ χώρας εἰς χώραν, ἀπὸ στόματος εἰς στόμα, ἀλλὰ καὶ οὐδαμοῦ ἐξεφάνθη καταδηλότερον

ἡ ἀμεθοδία περὶ τὴν καταγραφὴν καὶ ἡ αὐθαίρεσις περὶ τὴν ἐκδόσιν ὡς μὴ ἴσκει ἡ ὑπὸ τοῦ κ. Πολίτου γενομένη, πρὸ καιροῦ ἐπὶ κριτικῆς τῆς συλλογῆς τοῦ κ. Χρηστοδοσίου (Τρία ἄρθρα περὶ τῆς ἐκδόσεως τῶν ὁμηρικῶν ἀσμάτων ὑπὸ Χρηστοδοσίου ἐν τῇ ἐφημερίδι « Ἀθήναι » ἀρ. 233, 234, 235 καὶ 239 τοῦ 1903) πρὸς ἀπόδειξιν τῆς αὐτογνώμονος διαστραφῆς τῶν γενεῶν προϊόντων τῆς λαϊκῆς Μούσης. αὐτὸς ὁ Σπυρίδων Χαμπέλιος φωρᾶται ἐκ χειρογράφου τινοῦ, ὁμοιωθέντος πρὸ ἐτῶν ὑπ' ἐμοῦ εἰς τὸν κ. Πολίτην, ἐν ᾧ φέρονται ἀντιγεγραμμένα ὁμηρικὰ τεκμήρια, οἷα εἶχε μεταδώσει εἰς αὐτὸν ὁ μακαρίτης πατήρ μου, ἐν παραδόλῃ πρὸς τὸν τρόπον καθ' ὃν ἐξέδωκεν αὐτὰ ἄλλοιῶν τὰ κείμενα μετὰ πολλῆς αὐθαίρεσις καὶ κατὰ τὸ δοκῶν. Τέλος δὲ παρατηρητέον, ὅτι πλὴν τῶν ἄλλων κακῶν προσετίθεντο παρὰ μὲν τοῖς ξένοις ἐκδόταις ἡ ἀνεπαρκὴς ποσὴ γνῶσις τῆς γένεως ἑλληνικῆς, παρὰ δὲ τοῖς ἡμετέροις αἱ δυσκολίαι καὶ αἱ διχογνωμίαι κατὰ τὴν γραφὴν τῆς ὁμηρικῆς γλώσσης καὶ αἱ διαφοραὶ περὶ τὴν ὀρθογραφίαν.

Οὕτως ἐν πολλοῖς οἱ μαργαρίται εἶχον μεταβληθῆ, εἰς κόπρον τοῦ Λυγείου, καὶ παρίστατο ἀνάγκη Ἡρακλέους, ὅστις νὰ καθάρσῃ αὐτὴν διὰ τῶν νεμάτων τῆς κριτικῆς. Τὸ ἔργον δὲ τοῦτο Ἡρακλέους ἀνέλαβεν ὁ κ. Πολίτης.

Εἶνε γνωστὴ ἡ μακροχρόνιος ἐργασία τοῦ Ἀτλαντος τοῦτου τῆς παρ' ἡμῖν λαογραφίας. τοῦ πρώτου, ὅστις τοῦτο μὲν διὰ προσωπικῆς ἀπὸ παιδῶν ἀσχολίας περὶ τὴν περισυλλογὴν τῆς οἰκείας ὕλης, τοῦτο δὲ διὰ τελείας γνώσεως τῆς ἀρχαίας μυθολογίας καὶ τῆς παγκοσμίου λαογραφίας. ἐν χρόνοις καθ' οὓς ἡ λαογραφία καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Ἑσπερία κατὰ μικρὸν αἰοῦνι ψηλαφῶσα ἐξευρίσσετο ἀπὸ ἀσχολήματος ἀπλῆς περιεργείας εἰς ἐπιστήμην συστηματικὴν, κατώρθωσε νὰ νειδειχθῆ μὲν ἐν τῇ διεθνεί ταύτῃ ἀμίλλῃ εἰς τῶν κυρίων συντελεστῶν τῆς ἐπιστημονικῆς ταύτης πρόδοι, νὰ δώσῃ δὲ εἰς τὰς παρ' ἡμῖν λαογραφικὰς ἐρεῦνας σύστημα καὶ μέθοδον. νὰ εἰσαγάγῃ εἰς αὐτὰς τὴν κριτικὴν καὶ νὰ εὐτυχίσῃ τέλος νὰ ἴδῃ τασσομένους περὶ αὐτὸν μαθητὰς καὶ μιμητὰς μεθοδικῶς ἐργαζομένους χάριν τῆς Λαογραφίας τοῦ ὄργανου τῆς ὑπ' αὐτοῦ ἰδρυθείσης Λαογραφικῆς ἑταιρείας.

Οὕτως ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν λαογραφικῶν μελετῶν παρατηρεῖται σήμερον χάρις εἰς τὸν κ. Πολίτην ἐξέλιξις ἀνάλογος πρὸς ἐκείνην, τὴν

παρτηροῦμεν παρ' αὐτῷ ἐκείνῳ ἀπὸ τοῦ πρώτου αὐτοῦ ἔργου, τῶν ἐν ἔτει 1871 ἐκδοθεισῶν «Μελετῶν περὶ τοῦ βίου καὶ τῆς γλώσσης τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ» μέχρι τῶν κατὰ τὰ ἔτη 1899 ἕως 1904 ἰδόντων τὸ φῶς ἐξ τόμων τῶν Παροιμιῶν καὶ τῶν Παραδόσεων, αἵτινες εἶνε λυπηρὸν, ὅτι δὲν ἐσυνεχίσθησαν μέχρι τοῦδε ἕνεκα τῆς ἀτυχοῦς παύσεως τῆς ἐκδόσεως τῆς Βιβλιοθήκης Μαρασλῆ.

Ὅμοια ἀνασταλὴ ἠπέλπει τὴν ἐκδοσιν τῶν πλουσίων παρὰ τῷ κ. Πολίτῃ συλλογῶν δημοτικῶν ᾄσμάτων, ἧν ὀλίγα μόνον καὶ σποραδικὰ δείγματα εἶχον ἔλθει εἰς φῶς, ἰδίως ἐκ τοῦ ἀκριτικοῦ κύκλου, οὗ ὁ κ. Πολίτης ὑπῆρξεν ὁ κύριος ἐρευνητής. Ἄλλ' εὐτυχῆς παρότρυνσις παρὰ τοῦ κ. Ἀλεξάνδρου Πάλλη ἐπεισεν αὐτὸν νὰ προτάξῃ τῆς συναγωγῆς τῆς προωρισμένης εἰς εἰδικωτέρας μελέτας τὴν ἐκδοσιν χάριν τῶν πολλῶν συλλογῆς τῶν ᾄσμάτων.

Ὅποια αἱ δυσχέρειαι ἃς εἶχε νάντιμετωπίσῃ ὁ ἐκδότης, ἀλλὰ καὶ ὅποια ἡ ἀναγκαία κριτικὴ ἐν τῇ ἐκδόσει δημοτικῶν ᾄσμάτων, ἧς ὑπῆρξεν ὁ εἰσηγητῆς καὶ ἦν ἐφήρμοσε καὶ ἐν ταύτῃ τῇ ἐκλογῇ, διδάσκει ἡμᾶς αὐτὸς ἐν τῷ προλόγῳ διὰ τῶν ἐξῆς:

«Διὰ νὰ γίνῃ ἡ ἐκδοσις τῶν κειμένων ἕσον ἔνεστι συμφωνοτάτη πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ βιβλίου ὑπῆρχον σπουδαῖαι τινες δυσκολίαι, τὰς ὁποίας προσεπάθησα νὰ ὑπερνικήσω. Ἐὰ δημῶδη ᾄσματα σπανιώτατα περιέρχοντι εἰς τὸν ἐκδότην ἄρτια καὶ ἀπηλλαγμένα πλημμελημάτων. Ὁ τραγουδιστῆς ἄλλοτε μὲν δὲν τελειώνει ὅλον το ᾄσμα ἢ παραλείπει στίχους αὐτοῦ, ἄλλοτε δὲ αὐτοσχεδιάζων ἀντικαθιστᾷ λιγισμονηθεῖσαν λέξιν ἢ φράσιν καὶ ἄλλοτε πάλιν παραπλανώμενος ἐξ ὁμοίων ἐννοιῶν ἢ λέξεων συμφύρει στίχους διαφόρων ᾄσμάτων. Ὅταν λοιπὸν δὲν ἔχωμεν εἰμὴ ἐν μόνον κείμενον τοῦ ᾄσματος, ὀφείλομεν κατ' ἀνάγκην νὰ παραλάβωμεν αὐτὸ κολοβὸν καὶ πάρεφθαρμένον. Ἄν δ' ὅμως ὑπάρχουν πλείονες παραλλαγαι τοῦ αὐτοῦ ᾄσματος, ἢ ἐπιδιόρθωσις τῶν ἐλλείψεων εἶνε δυνατὴ, διότι αἱ διάφοροι παραλλαγαι συμπληρώνουν ἢ διορθώνουν ἀλλήλας.

ἘΤοιαύτην ἀκολουθῶν μέθοδον κατήρτισα ἐκ πασῶν τῶν παραλλαγῶν ἐκάστου τῶν ἐκδιδομένων ᾄσμάτων τὸ κείμενον αὐτῶν. Ἡ ἐκλογὴ μιᾶς παραλλαγῆς ἐκάστου δὲν ἤρκει, διότι καὶ ἡ τελειοτάτη παραλλαγή παρουσιάζει ἐλλείψεις, αἵτινες ὅμως εὐκόλως ἐπανορθοῦνται διὰ τῆς βοήθειας ἄλλων παραλλαγῶν. Ὅθεν ἔχων πρὸ ὀφθαλ-

μῶν πάσας τὰς παραλλαγὰς τοῦ ᾄσματος, παραβάλλων στίχον πρὸς στίχον αὐτάς. ἀποκαθίστων τὸ ᾄσμα, οὐδὲν τὸ ἴδιον, οὐδὲ λέξιν, οὐδὲ γράμμα κἄν παρεμβάλλων. Ἡ ἐργασία μου εἶναι ὡς ἡ τοῦ ἐκδότου φιλολογικοῦ κειμένου, δεῖτε ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἐν τοῖς χειρογράφοις γραφῶν τὸ ἐπεξεργάζεται, περιοριζόμενος εἰς μόνην τὴν ἀποκατάστασιν (restitutio) καὶ μὴ ἀποτομιῶν διόρθωσιν (emendatio). Διὰ τὸν λόγον τοῦτον εἰς τὰ τραγούδια, τῶν ὁποίων δὲν εἶχον πολλὰς παραλλαγὰς, παρέμειναν ἀτέλειαι, ὡς λ. χ. χασμωδαίαι ἢ μετρικὰ σφάλματα ἢ ἐπινύθωσις τούτων ἢ το βεβήκιως εὐκολωτάτη, ἀλλ' ὅχι, ὡς νομίζω, καὶ ἐπιτετραμμένη.

Ἐργασία τοιαύτη ἦτο ἐπιπονωτάτη — ὑπάρχουν τραγούδια, ὧν φέρονται πολλαὶ δεκάδες παραλλαγῶν — ἀλλ' ἀμέλδουσα τοὺς ἐπ' αὐτῇ κόπους. Πολλὰ γνωστότατα τραγούδια φαίνονται μὲν μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν ὡς νὰ προσέλαβον νέαν μορφήν καὶ ἀκμὴν, ἀλλὰ ὁ ἑλληπῆ, κατ' ἀποσπάσματα φερόμενα εἰς διαφόρους παραλλαγὰς, διὰ τῆς προσαρμογῆς τούτων ἀνέκτησαν τὴν ἀριότητα καὶ τὸ κάλλος αὐτῶν».

Ἐπὶ τῇ βάσει τοιούτων ἀρχῶν, αἵτινες δύνανται νὰ χρησιμεύσωσι καὶ ὡς ὁδηγία πάντων τῶν μελλόντων ἐκδοτῶν δημοτικῶν ᾄσμάτων, κατέστη δυνατόν νὰ παράσχῃ εἰς ἡμᾶς τὸ ἀσπασίον δῶρον, οὐ ἀνάδοχος ὑπῆρξεν ὁ κ. Πάλλης. Περιλαμβάνονται δ' ἐν τῷ βιβλίῳ, οἵοντι ἀπόγευσις τῶν διαφόρων εἰδῶν δημοτικῶν ᾄσμάτων, Ἱστορικὰ τραγούδια, Κλέφτικα τραγούδια, Ἀκριτικὰ τραγούδια, Παρολογοαῖς, Τραγούδια τῆς ἀγάπης, Νυφιάτικα τραγούδια, Ναυαρίσματα, Κάλανδα. Βαίτικα, Τραγούδια τῆς ξενιτειᾶς, Μοιρολόγια, Μοιρολόγια τοῦ Κάτω κόσμου καὶ τοῦ Χάρου, Γνωμικὰ τραγούδια, Ἐργατικὰ καὶ βλάχικα, Περιγελαστικά. Ἐν ἐπιμέτρῳ δὲ προστίθενται α') Δημιώδη ᾄσματα τῶν μέσων χρόνων καὶ β') Τραγούδια εἰς ἑλληνικὰς διαλέκτους. Ἱστορικὰ δὲ καὶ λαογραφικὰ εἰσαγωγὰι προτάσσονται τῶν πλείστων ᾄσμάτων, ἀξιάνουσαι τὴν ἀξίαν τῆς κριτικῆς ταύτης ἐκδόσεως, ἣτις δύναται νὰ θεωρηθῆ κανὼν συλλογῆς δημοτικῶν ᾄσμάτων.

Ἐν μόνον εὐχόμεθα ἐν τέλει, νὰ εὐτυχήσωμεν, ὅπως ἴδωμεν τὸν κ. Πολίτην μὴ περιοριζόμενον εἰς τοῦτον τὸν κανόνα, ἀλλὰ σὺν τῇ συμπληρώσει τῶν λοιπῶν αὐτοῦ λαογραφικῶν συλλογῶν κατορθό-

νοντα νὰ δώσῃ εἰς τὸ ἔθνος καὶ τὴν ἐπιστήμην καὶ τὸ ἕλον Corpus τῶν δημοτικῶν ᾠσμάτων, ὧν εἶνε ὁ κλειδοῦχος καὶ θεματοφύλαξ.

D. C. Hesseling et Hubert Pernot Ἑρωτοπαίγνια (Chansons d'amour) publiés d'après un manuscrit du XVe siècle avec une traduction, une étude critique sur les Ἑκατόλογα (Chanson des Cent mots), des observations grammaticales et un index. Paris. Librairie universitaire A. Welter éditeur. Athènes. Librairie internationale Élefthéroudakís et Barth. 1918. Εἰς 8ον. σελ. XXXVI, 187.

ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν Ἀλφάβητος τῆς ἀγάπης εἶχεν, ὡς γνωστόν, ἐκδόσει τῇ 1879 ὁ Γουλιέλμος Wagner ἐκ τοῦ κώδικος τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Βρετανικοῦ μουσείου Additional 8241 ὡραῖά τινα ἐρωτικά ποιήματα, ἅτινα ἐπὶ μακρὸν θεωροῦντο ῥοδικὴν ἔχοντα τὴν προέλευσιν συμφώνως πρὸς τὴν γνώμην τοῦ πρώτου ἐκδότου. Ἐὰ ᾠμάτια ταῦτα τοῦτο μὲν ἕνεκα τοῦ ποιητικοῦ αὐτῶν κάλλους, τοῦτο δὲ ὡς ἀξία μελέτης γλωσσικὰ κείμενα ἐπεσπάσαντο ἔκτοτε τὴν προσοχὴν πολλῶν, καὶ πρὸς αὐτὰ ἀναφερόμεναι μονογραφαί, συμπεριλαμβανομένων καὶ μεταφράσεων αὐτῶν εἰς ξένας γλώσσας ("Ἴδε τὴν βιβλιογραφίαν ἐν τῇ ἐνταθῆν ἀναγγελλομένῃ βιβλίῳ σ. VII κ. ἐ. ἐν σημειώσει). Ἄλλ' ὁ κ. Πολίτης ἐν τῇ Λαογραφίᾳ (Τόμ. Β', 1910 σ. 137 κ. ἐ.) ἀπέδειξεν, ὅτι τὰ τεκμήρια, ἐφ' ὧν στηριζόμενος ὁ Wagner εἶχε κηρύξει αὐτὰ ῥοδικὰ, δὲν εἶνε ἰσχυρὰ, καὶ ἤγαγε περαιτέρω τὴν περὶ αὐτῶν μελέτην, συσχετίσας αὐτὰ πρὸς ἄλλα δημοτικὰ ᾠσματα. Ἄλλὰ καὶ ἄλλως ἢ ἐκδοσις τοῦ Wagner ἐδείτο ἀναθεωρήσεως ἢ μᾶλλον τελείας ἀνασκευῆς, ἐπειδὴ ὁ πρῶτος ἐκεῖνος ἐκδότης, μὴ λαθὼν ὑπ' ὄψιν διαφόρους ὑποδείξεις τοῦ λονδινεῖου κώδικος, συνέχυσεν τὴν τάξιν τῶν ᾠσματικῶν καὶ συνέφυρεν αὐτὰ, κατατάξας πάντα ἀλφαβητικῶς.

Τὴν ἀναγκαίαν ταύτην νέαν ἐκδοσιν ἀνέλαβον οἱ κ. κ. Hesseling καὶ Pernot· δυνάμεθα δὲ νὰ εἰπώμεν, ὅτι αὕτη ἀπέβη ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν τελεία οὐ μόνον καθ' ἑαυτήν, ἀλλὰ καὶ ἐν συσχετισμῷ πρὸς τὰν ἀλόγα προϊόντα τῆς δημώδους Μούσης. Ἠράγματι αὐτὰ τὰ Καταλόγια ταῦτα ἢ Στίχοι περὶ ἔρωτος [καὶ] ἀγάπης, ὡς ἐπιγράφονται ἐν τῷ χειρογράφῳ, οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ διασκευὴ δημώδους ποιήματος ἢ μᾶλλον δημοδῶν ποιηματικῶν, ἀνερχομένων εἰς χρόνον ἀρχαιότερον τοῦ δεκάτου πέμπτου αἰῶνος ὑπερμεσοῦτος,